

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ
КОМІТЕТ З ПИТАНЬ НАУКИ І ОСВІТИ

ПРО ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

*Матеріали слухань
у Комітеті Верховної Ради України
з питань науки і освіти
27 лютого 2013 року*

Київ
Парламентське видавництво
2013

УДК 378:34](477)(06)
ББК 74.58(4Укр)+67(4Укр)
П78

П78 **Про законодавче забезпечення розвитку вищої освіти в Україні: матеріали слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти 27 лютого 2013 року / упоряд. О. І. Козієвська. — К.: Парламентське вид-во, 2013. — 120 с.**
ISBN 978-966-611-919-6.

Видання містить стенограми виступів учасників, рекомендації слухань та інформаційно-аналітичні матеріали.

Для працівників органів законодавчої та виконавчої влади, наукових установ, навчальних закладів, усіх, хто цікавиться питаннями розвитку вищої освіти в Україні.

УДК 378:34](477)(06)
ББК 74.58(4Укр)+67(4Укр)

ISBN 978-966-611-919-6

© Комітет Верховної Ради України
з питань науки і освіти, 2013
© Козієвська О. І., упоряд., 2013
© Парламентське вид-во, макет, 2013

*СЛУХАННЯ В КОМІТЕТІ
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
З ПИТАНЬ НАУКИ І ОСВІТИ*

**ПРО ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ**

27 лютого 2013 року

Веде засідання

Голова Комітету з питань науки і освіти

Л. М. ГРИНЕВИЧ

ГОЛОВУЮЧИЙ. Шановні учасники слухань, дозвольте мені розпочати саме з організаційних питань. У зв'язку з тим, що число місць обмежене, але посередині збереглися порожні місця, будьте такі люб'язні, посунутися посередині, щоб скраю звільнилися ще кілька місць. Прошу, ми зробимо таку невеличку паузу, щоб це зробити, бо багато людей стоїть, і немає можливості сісти, а піднімати незручно всіх колег, які сидять у ряду. Ось, ну це вже так.

Дякую, шановні колеги. Щиро вітаю всіх, хто прибув сюди для відвертого і конструктивного обговорення майбутньої вищої освіти України. Сьогодні для слухань запрошені народні депутати України, представники профільного міністерства, інших центральних органів виконавчої влади, облдержадміністрацій, обласних рад, Національної академії наук України, галузевих академій, вищих навчальних закладів, роботодавців, громадських, освітянських і студентських організацій. Усього понад 250 учасників. За моїми оцінками, у залі зараз понад 260. Тож дозвольте слухання про законодавче забезпечення розвитку вищої освіти в Україні розпочати.

Нинішні слухання викликані як нагальною суспільною потребою підвищення якості вищої освіти, так і конкретною ситуацією навколо внесених до Верховної Ради трьох законопроектів про вищу освіту. Дискусії навколо Закону про вищу освіту тривають практично з моменту прийняття його діючої редакції у 2002 році. Були спроби вносити зміни 2006 року, були три вето Президента, внесено чимало дрібних поправок, а у Верховній Раді попереднього скликання зареєстровано 6 законопроектів про вищу освіту. Жоден з них не став законом.

Причиною такого проблемного законотворчого процесу у сфері вищої освіти є як відсутність єдиної стратегії розвитку освіти і науки в Україні, так і цілком різне бачення різними суспільними групами цілей зміни чинного законодавства.

В обговореннях представників міністерства, керівників і працівників навчальних закладів формулювалися різні цілі. Хтось казав про адаптацію законодавства до Болонського процесу. Хтось говорив в основному про оптимізацію мережі вищих навчальних закладів. Інші наголошували на потребі врегулювання зовнішнього незалежного оцінювання. А в той час громадськість, і перш за все студенти і молодь, сподівалися на підвищення якості вищої освіти, забезпечення справедливого доступу до неї і гарантії дотримання прав усіх учасників освітнього процесу. В результаті виник суспільний конфлікт, що супроводжувався протестними акціями студентів.

Якщо ми зараз налаштовані і хочемо вести справді фахову дискусію, насамперед маємо сформулювати мету — навіщо змінювати закон. Взагалі навіщо нам потрібна сьогодні в цей час вища освіта? Які цілі і завдання стоять перед нею у 2013 році XXI століття?

У європейському просторі вже з цим цілковито визначилися. Ось цитата з Бухарестського комюніке міністрів освіти Європи, озвучена у квітні минулого року: «Вища освіта є важливою складовою вирішення наших поточних труднощів. Потужні та відповідальні системи вищої освіти забезпечують основу для суспільств знань, що швидко розвиваються. Вища освіта повинна знаходитися в самому центрі наших зусиль, спрямованих на подолання кризи, зараз більше ніж коли-небудь».

Отже, перед тим як приступити до дебатов, я б хотіла озвучити ті позиції, щодо яких, я переконана, у нас усіх тут є консенсус. Ми повинні розглядати вищу освіту як соціальний ліфт, який дає шанс кожній людині на успіх, як засіб відтворення і ротації еліт, як засіб розвитку країни через постачання кадрів для державного управління та високотехнологічної економіки. Саме таку вищу освіту як мету маємо поставити перед собою, приймаючи новий закон. А це вимагає інноваційних управлінських і законодавчих рішень. Я впевнена, що ми здатні зробити це спільно.

Мета цих слухань — виробити рекомендації Верховній Раді щодо аналізу внесених законопроектів та органам влади щодо першочергових кроків, необхідних для поступу національної системи вищої освіти.

Проект рекомендацій є у ваших матеріалах. Дозвольте висловити сподівання на професійну дискусію, яка стане корисною для доопрацювання цих рекомендацій.

Пропонується організувати нашу роботу таким чином: ми надамо можливість виступити в межах 10–15 хвилин заступнику міністра освіти

і науки, молоді та спорту України. Потім надамо можливість виступити в межах означеного часу голові комітету, тобто мені. І далі перейдемо до обговорення.

Шановні колеги, зараз до виступу зголосилося 40 осіб. Ми зможемо почути всі виступи, якщо будемо жорстко дотримуватися регламенту для виступу в межах 3 хвилин.

Ось тут стоїть електронний годинник, на якому ви самі можете бачити час і пропозиції щодо завершення вашого виступу.

Одразу анонсую, що всі виголошені та невиголошені виступи будуть опубліковані у матеріалах слухань. Ми пропонуємо завершити роботу о 14-й годині. Головне, щоб наше обговорення виявило ті підходи до розвитку вищої освіти, які здатні забезпечити для майбутніх випускників успіх, конкурентоспроможність, а Україні — перспективи високотехнологічної економіки та повноцінну приналежність до європейського освітнього процесу. Дякую.

Я зараз хочу надати слово заступнику міністра освіти і науки, молоді та спорту України Дніпрову Олексію Сергійовичу. Прошу.

ДНІПРОВ О. С. Дякую. Вельмишановна Ліліє Михайлівно, вельмишановні члени комітету, вельмишановні учасники слухань! Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України щиро дякує комітету за організацію і проведення цих слухань, оскільки дійсно питання подальшого розвитку вищої освіти — це, ну, певно, одне або навіть найактуальніше питання розвитку взагалі освіти і те питання, якому приділяє особливу увагу міністерство у своїй діяльності.

Як ви знаєте, вища освіта в Україні супроводжується низкою законодавчих актів, серед яких головними є Закон України «Про освіту», прийнятий ще у травні 1991 року, та «Про вищу освіту», прийнятий у січні 2002 року. У цих законодавчих актах ще на той час були закладені основні засади в процесі еволюційного розвитку освітніх систем в Європі і світі та передбачено певний простір для можливої модернізації національної системи вищої освіти. Крім цього, у системі загальногo законодавства України окремі функції законодавчого забезпечення вищої освіти виконують більше трьох десятків актів. Наприклад, таких як Закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» та нещодавно ухвалений Закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних і робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів».

Актуальність питання реформування сфери вищої освіти і подальше удосконалення законодавства України у цій галузі підтверджується також низкою законопроектів, внесених на розгляд Верховної Ради України останнім часом. Незважаючи на те, що полеміка щодо прийняття нової редакції Закону України «Про вищу освіту» не вщухає впродовж кількох років, не дивлячись на застарілу законодавчу базу вищої освіти, міністерство знаходить шляхи реалізації новітніх підходів до якісної підготовки кадрів відповідно до сучасних вимог економіки і європейського простору вищої освіти. Сьогодні в Україні функціонують 823 вищі навчальні заклади I–IV рівнів акредитації, у яких навчається понад 2 мільйони студентів. Навчальний процес забезпечують 36 тисяч педагогічних і 158 тисяч науково-педагогічних працівників, серед яких 69 тисяч кандидатів наук і 13 тисяч докторів наук. Для забезпечення рівного доступу громадян до навчання у вищих навчальних закладах України за період з 2008 року, коли були запроваджені у повному обсязі стандартизовані національні інститути й іспити у вигляді зовнішнього незалежного оцінювання, для розвитку цієї систему було вжито ряд заходів щодо технологій проектування, оцінювання, підготовки тестових матеріалів, проведення оцінювання й інтерпретації результатів ЗНО, а також забезпечення інформаційної безпеки. Перехід від вступних іспитів безпосередньо у вищому навчальному закладі до прийому за сертифікатами зовнішнього незалежного тестування, безумовно, — це важливий крок на шляху створення рівних умов для доступу до вищої освіти. З метою реалізації принципів справедливості, ефективності, доступності, спираючись на громадську підтримку, міністерством постійно удосконалюються умови прийому до вищих навчальних закладів. А саме: встановлено мінімальний рівень знань вступника, з якими він має право брати участь у конкурсі щодо зарахування на навчання, не нижче 124 балів з непрофільних конкурсних предметів і не нижче 140 балів з профільних конкурсних предметів.

Щороку розширюється перелік загальноосвітніх конкурсних предметів, з яких проводиться зовнішнє незалежне оцінювання знань випускників, розширюються права національних меншин щодо складання вступних випробувань рідною мовою. Застосовано новітні технології під час подання заяв вступників, які вже протягом трьох років мають право подавати ці заяви в електронному вигляді. Запроваджено єдину державну електронну базу з питань освіти, автоматизовано систему збирання й оброблення персональних даних абітурієнтів, яка унеможливило стороннє втручання в процес вступу.

Безперечно, важливим питанням є приведення системи освітніх кваліфікаційних рівнів до сучасних вимог ринку праці. Тому міністерством ініційовано затвердження урядом Національної рамки кваліфікацій,

а відповідним наказом — плану заходів щодо їх впровадження. Розроблено також проект Концепції національної системи кваліфікації. До речі, Положення про Національну рамку кваліфікації міститься практично у всіх трьох законопроектах нової редакції про вищу освіту, зареєстрованих на даний час у Верховній Раді.

Розроблено нормативно-правову базу запровадження у вищих навчальних закладах додатку до диплома європейського стандарту та Європейської кредитно-трансферної системи. Подальшого розвитку набуває система післядипломної освіти, на сьогодні в Україні в цій системі функціонує понад 500 навчальних закладів і їх підрозділів. Через систему післядипломної освіти щорічно проходить понад 300 тисяч фахівців.

Хотів би поінформувати присутніх, що сьогодні вже започаткована робота з розроблення проекту закону про освіту впродовж життя. З метою оперативного реагування на виклик ринку праці прийнято 7 урядових рішень щодо внесення необхідних змін і доповнень до переліку спеціальностей і напрямів підготовки молодших спеціалістів, бакалаврів. Усього в 2012 році розроблено та введено в дію 47 галузевих стандартів підготовки молодшого спеціаліста, 5 — бакалавра, 7 — спеціаліста, магістра, в тому числі за участю різних організацій роботодавців України.

Болючим питанням залишається питання управління вищими навчальними закладами. Реалізується державна політика щодо оптимізації управління вищими навчальними закладами. За останні два роки до сфери управління міністерства передані 29 вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації та 11 вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації.

Міністерством утворено 10 регіональних університетських центрів на базі 24 вищих навчальних закладів. На виконання Закону України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» розроблено порядок і проведення конкурсу на розміщення державного замовлення з підготовки фахівців на конкурсній основі, розроблено методiku розрахунку вартості навчання одного фахівця. У цьому питанні наш принцип непорушний: державне замовлення повинно розміщуватися в тих закладах, де гарантовано високу якість підготовки.

Одним з головних інструментів контролю за якістю освітніх послуг є ліцензування й акредитація. За останні роки реалізовано ряд заходів щодо нормативного забезпечення цього процесу. Зокрема, з метою вдосконалення системи ліцензування й акредитації вищих навчальних закладів урядом прийнято рішення щодо реформування державно-акредитаційної комісії в постійно діючий колегіальний орган — акредитаційну комісію, до складу якої тепер входить і студентський корпус.

Значну роботу щодо контролю за якістю вищої освіти виконує державна інспекція навчальних закладів. Тільки за останні роки нею проведено понад 150 перевірок, за результатами яких частково або повністю позбавлено ліцензій 93 вищі навчальні заклади.

Нами постійно приділяється увага розвитку самоврядування студентства. Так, міністерством здійснено низку заходів з метою координації та підтримки роботи органів студентського самоврядування. Зокрема, надано підтримку та сприяння організації проведення низки студентських форумів, конференцій, круглих столів і нарад. Розроблено та представлено громадське обговорення Концепції розвитку студентського самоврядування в Україні. Значну увагу приділено також подальшому розвитку системи вищої освіти в Україні в контексті інтеграції в європейський простір вищої освіти та реалізації положень Болонського процесу. Зокрема, у вищих навчальних закладах запроваджується Європейська кредитно-трансферна система, розроблені положення про академічну мобільність студентів вищих навчальних закладів України. Без сумніву ключовим показником якості й доцільності підготовки фахівців з вищою освітою є результати працевлаштування.

З метою дієвого сприяння працевлаштуванню випускників у вищих навчальних закладах створено відповідні структурні підрозділи. Протягом останніх років вищі навчальні заклади тісно співпрацюють з науковими установами: Національною академією наук і національними галузевими академіями наук.

Створення спільних наукових центрів, лабораторій, інститутів дало змогу об'єднати зусилля науковців при виконанні наукових досліджень і розробок, ефективно використовувати бюджетні кошти, отримувати вагомі наукові здобутки, які позитивно впливали на якість підготовки фахівців, інноваційний розвиток економіки країни та міжнародне визнання української науки.

З метою підвищення ефективності економіки освітянської галузі міністерством прийнято ряд рішень, направлених на соціальний захист освітян, учнів, студентів, зокрема підвищення оплати праці педагогічним і науково-педагогічним працівникам, забезпечення належного виконання загальнодержавних соціальних програм. Також була продовжена робота зі стимулювання на матеріальній основі випускників вищих навчальних закладів за напрямом педагогічного профілю у вигляді адресної грошової допомоги в розмірі 5 мінімальних заробітних плат. У 2012 році така грошова допомога була надана майже чотирьом тисячам осіб. З 1 вересня 2012 року збільшені розміри стипендії для студентів вищих навчальних закладів: академічних — на 38 відсотків, соціальних — більш ніж на 50 відсотків.

В умовах жорсткої економії бюджетних видатків уряд винайшов можливість передбачити в Держбюджеті на 2013 рік видатки на пільговий

проїзд студентів вищих навчальних закладів у залізничному, автомобільному та водному транспорті в сумі 38 мільйонів гривень на навчання, стажування і підвищення кваліфікації студентів, аспірантів, науково-педагогічних і педагогічних працівників за кордоном у сумі 34 мільйони гривень. У 2012 році обсяги фінансування на виконання фундаментальних досліджень за кошти Держбюджету у порівнянні з 2011 роком зросли приблизно на 17 відсотків, а прикладних досліджень і розробок — на 24 відсотки.

Усвідомлюючи роль міжнародної співпраці в ефективному функціонуванні вітчизняної вищої освіти у загальноєвропейському просторі вищої освіти, університети України співпрацюють з партнерами з 79 країн світу. З ними підписано 156 міжнародних угод міждержавного, міжурядового та міжвідомчого характеру, з них 24 — про взаємне визнання документів про освіту, наукові ступені та вчені звання.

За останні роки кількість зарубіжних партнерів українських вищих навчальних закладів зросла до майже 8 тисяч. Одним з важливих напрямів міжнародного співробітництва в галузі освіти є підготовка фахівців для зарубіжних країн. У минулому навчальному році у 187 вищих навчальних закладах України здобувають освіту понад 60 тисяч іноземних громадян зі 146 країн світу. Проводиться апробація системи рейтингу оцінювань діяльності вищих навчальних закладів відповідно до берлінських принципів ранжування.

Шановні учасники слухань, слід зазначити, що за роки, які минули після підписання Україною Болонської Декларації, стало зрозуміло, що окремі структурні складові базових законів з питань вищої освіти свій законодавчий і регуляторний ресурс вичерпали й потребують внесення змін як функціонального, так і змістового характеру. Невідповідність правових норм у сфері вищої освіти у світовій практиці стримує вирішення питання про визнання у світі українських дипломів, продовження навчання студентів, аспірантів у зарубіжних університетах. Потребує оптимізації мережа великої кількості (нагадаю, ми маємо 823 вищі навчальні заклади I–IV рівнів акредитації) діючих у державі вищих навчальних закладів. Поступово втрачається поняття профільності вищих навчальних закладів, які стали здебільшого готувати кадри з популярних спеціальностей: економіки, права, менеджменту тощо. Як наслідок, малочисельні кафедри не спроможні якісно здійснювати навчальний процес і забезпечувати ефективний розвиток наукових досліджень.

Водночас відсутність чітких і зрозумілих параметрів щодо критеріїв створення вищих навчальних закладів, діючих сьогодні, не підходить до визначення типів вищих навчальних закладів, не відповідає сучасним вимогам і перешкоджає здійсненню оптимізації мережі університетів. На законодавчому рівні потребують врегулювання питання щодо

фінансової самостійності, правового режиму майна вищих навчальних закладів і користування земельними ділянками. Структура вищої освіти, яка склалася в Україні, зокрема, освітньо-кваліфікаційні рівні не в повній мірі відповідають європейським вимогам, що стримує академічну та професійну мобільність студентів і викладачів, а також реалізацію можливості освіти впродовж життя. Діюча система стандартів вищої освіти є заплутаною системою: державні стандарти, галузеві стандарти, стандарти вищого навчального закладу — занадто громіздка і не відповідає сучасним потребам економіки. На законодавчому рівні не закріплено зовнішнє незалежне оцінювання знань і порядок його проведення. Не врегульованим залишається питання післядипломної освіти, яка повинна бути не здобуттям другої вищої освіти, а способом спеціалізованого вдосконалення здобутої освіти та професійної підготовки. Сучасний розвиток науки, техніки, технології потребує посилення інноваційної складової діяльності вищого навчального закладу, що неможливо реалізувати без визначення організаційно-правових форм запровадження інновацій.

Нині пропонується кілька шляхів вирішення правових проблем вищої освіти, відображених у трьох законопроектах, зареєстрованих у Верховній Раді України. Серед них найбільш збалансований, юридично вивірений, на нашу думку, є законопроект за реєстраційним номером 1187. Тому, не заперечуючи певних переваг кожного з інших законопроектів, які розглядаються, вважаємо, що базовим для подальшого доопрацювання доцільно визначити саме цей законопроект, до якого слід внести окремі доповнення, використовуючи деякі законодавчі норми проектів 1187-1 і 1187-2. Заслугує на увагу, наприклад, стаття 80 — відкритість прийняття рішень і здійснення діяльності у сфері вищої освіти — і стаття 42 — наукові товариства студентів, курсантів, слухачів, аспірантів, докторантів, молодих учених, які містяться у проекті закону за номером 1187-2. Також вбачається за доцільне взяти до уваги пропозиції закону 1187-1 стосовно відміни практики вступу на магістерські програми поза конкурсом пільгових категорій громадян, що є справедливим, оскільки пільги повинні надаватися один раз при вступі на бакалаврську програму, а також деякі інші положення законопроекту.

Шановні присутні, реформування вищої освіти на сьогодні — одне з пріоритетних завдань держави. Вища школа не може перебувати на узбіччі економічних реформ, визначених в Програмі Президента України. Навпаки, вона повинна знаходитися в епіцентрі цих подій, як носій, як виробник інтелектуального потенціалу суспільства. Звідси наша відповідальність перед суспільством і перед європейською спільнотою, адже освітній простір не має меж.

Шановна Ліліє Михайлівно, шановні члени комітету, Міністерство готове взяти найактивнішу участь у доопрацюванні проектів законів, які

зараз знаходяться на розгляді у комітеті Верховної Ради. Дійсно, ми налаштовані на, ще раз підкреслюю, активну співпрацю, на знаходження, вироблення єдиної позиції. Сподіваємося, що буде незабаром прийнято відповідне рішення комітету, відповідне рішення Верховної Ради про прийняття в першому читанні певного законопроекту. І найактивнішу участь ми прийнемо в його доопрацюванні до другого читання, візьмемо все найкраще, що міститься в інших двох законопроектах, які не будуть проголосовані в першому читанні. Дякую за увагу.

ГРИНЕВИЧ Л. М. Вельмишановні учасники слухань, дозвольте перейти мені до доповіді. Ні для кого не є секретом ані мої політичні погляди, ані те, що я є автором одного з альтернативних законопроектів. Але своє завдання сьогодні я бачу в організації фахової, а не політичної дискусії. Намагатимуся бути цілком відвертою і сподіваюся на взаємність.

Що ми маємо сьогодні у сфері вищої освіти? Дуже суперечливі показники. З одного боку, зростання державних витрат на освіту, але воно не конвертується у співмірне зростання якості освіти.

Упродовж останніх 5 років консолідовані витрати бюджету на освіту в цілому, на всю освіту, збільшилися десь на 30 мільярдів гривень. При цьому останні соціологічні міжнародні дослідження демонструють, що тільки 38 відсотків громадян більш-менш задоволені якістю освіти в країні. Для порівняння: у Польщі такий відсоток становить 66. По-друге, кількість вищих навчальних закладів не конвертується у якість навчання в них. За показниками глобального індексу конкурентоспроможності ми на 10 місці у світі за охопленням вищою освітою, але на 70 позиції за якістю системи освіти.

Причини цих диспропорцій лежать на поверхні. За 20-річний період незалежності в Україні практично збереглась успадкована від колишнього Радянського Союзу система освіти, певною мірою пристосована до ринкових умов. І хоча, починаючи з 90-х років минулого століття, вдалося здійснити певні кроки з її реформування, вони не призвели до суттєвих змін з точки зору ефективності автономії економіки та якості освіти. В Україні збереглося архаїчне централізоване управління вищою освітою, при цьому таке централізоване управління не гарантує якості освіти, бо інакше Україна не мала б скандалу з професором Слюсарчуком, ми не мали б офіційної відмови Ірану оплачувати навчання своїх громадян у наших вищих навчальних закладах, не мали б постійних претензій роботодавців до якості підготовки фахівців.

Показовий приклад, За згоди центрального уповноваженого органу в технічних вищих навчальних закладах скорочено обсяг фундаментальної підготовки з вищої математики, теоремеханіки, опору матеріалів до такого рівня, коли студенти неспроможні продовжити навчання

в європейських вишах на відповідних курсах. При цьому система залишається глухою до волення фахівців про недопустимість подібної практики. У той самий час кваліфікованому вченому, який захистив дисертацію у європейському університеті, вкрай складно пройти процедуру нострифікації в Україні, не кажучи вже про достойну оплату праці. Тому академічні обміни з університетами світу часто завершуються неповерненням в Україну перспективних молодих учених.

Безумовно, українській вищій освіті є чим пишатися. Ми досі готуємо відмінних фахівців з природничих, математичних наук. Студенти математики, наприклад, уже багато років поспіль є лідерами всіх міжнародних олімпіад. На глобальному ринку високо цінуються наші програмісти. Але це всупереч, а не завдяки чинній системі управління.

Переконана, причина у тому, що більшість змін носили фасадний характер.

Занадто часто рушійними силами змін є не стратегія розвитку країни, а міркування обмеження державного бюджету та внутрішні інтереси самої вищої освіти. Україна потребує сучасної освіти, яка дасть кожному шанс на успіх, а країні забезпечить гідне місце серед провідних держав світу. Саме це завдання ми маємо зараз вирішувати, коли обираємо, який нам потрібно прийняти новий Закон про вищу освіту.

Сподіваюся, більшість з вас погодиться саме з таким формулюванням нашого спільного завдання. Проте зареєстровані три законопроекти пропонують дві різні моделі розвитку вищої освіти. Для пошуку більш доцільної чи компромісної з них треба зрозуміти основні між ними різниці. Існує принаймні сім позицій, щодо яких є принципові розбіжності між законопроектом 1187, з одного боку, й альтернативними законопроектами 1187-1 та 1187-2, з іншого.

Перша позиція. Забезпечення справедливого доступу до вищої освіти. Світовою практикою доведено, що зовнішнє незалежне оцінювання забезпечує якісний конкурсний відбір вступників. Є наукові підтвердження, зроблені тут в Україні, і є опубліковані їх дані, що всі останні випадки проведення вступних випробувань в українських вишах якості відбору тільки погіршували. В умовах, коли чинне законодавство залишає достатньо прогалин для обходу ЗНО, а процедури ЗНО досі не захищені правовими нормами, дивно виглядають пропозиції авторів законопроекту 1187: нівелювати ЗНО так званим балом вищого навчального закладу. А спроба запровадити різні критерії прийому на бюджет і на контракт прямо суперечить статтям 24 і 53 Конституції України. Більше того, прийняття таких норм призведе до погіршення підготовки студентів перших курсів і, в підсумку, до погіршення якості вищої освіти.

Друга позиція. Забезпечення належних умов для студентів і викладачів. Проблеми студентів не зводяться тільки до розміру стипендії, хоча

стипендія мізерна, і сьогодні нею примудряються маніпулювати. Але проект 1187, на відміну від альтернативних, не містить жодних гарантій щодо обсягу стипендійного забезпечення. Сьогоднішній студент, крім того, переважно позбавлений права на формування навчального плану відповідно до своїх потреб і вибору хоча б частини потрібних йому дисциплін, що абсолютно природно для європейського освітнього простору.

Студент у більшості вишів не може реалізувати право на академічну мобільність, яке ми мали б гарантувати як учасник Болонського процесу. Студентське самоврядування не включене до процесу управління університетом, і чинний закон, як і проект 1187, загалом зводить студентське самоврядування до організації дозвілля. Таким чином воно в підсумку підконтрольне адміністрації вищого навчального закладу і не виконує належних йому функцій. З цієї точки зору є цікавими пропозиції проектів законів 1187-1 та 1187-2, які дають змогу студентському самоврядуванню стати важливим елементом в системі державно-громадського управління освітою.

Що стосується науково-педагогічних і наукових працівників. Непомірно велике аудиторне навантаження, невисока зарплата, відсутність умов для наукової роботи роблять наших професорів і доцентів заздалегідь неконкурентоспроможними в світовому освітньо-науковому просторі, і окремі винятки лише підтверджують правило. Натомість виконавча влада в особі міністерства не пропускає нагоди покласти на них бюрократичний тягар. Чого вартий недавній наказ 384, який викликав обурення викладачів. Але нинішній закон це дозволяє. І дозволяє проект, який підтримує сьогодні Міністерство освіти.

Зверніть увагу, що альтернативні проекти прямо забороняють міністерству втручатися в регулювання питань, віднесених до автономії вищих навчальних закладів, і суттєво захищають права викладачів, наприклад, обмеженням аудиторного навантаження. Так само вони ж позбавляють міністерство права надавати дозволи на друк посібників і підручників у вищій школі.

Третя позиція. Децентралізація системи управління і запровадження реальної академічної автономії. Ми сьогодні маємо, що адміністративні фінансові важелі повністю усі сконцентровані в руках профільного міністерства. Замість громадськості і фахових спільнот у системі управління беруть участь квазі-громадські структури, підконтрольні міністерству. А керівний склад у вищих навчальних закладах формується подекуди за принципами політичних чи особистих симпатій, в результаті унеможливується справедлива конкуренція між вищими навчальними закладами, науковими школами. Без внутрішньої конкуренції, яка б стимулювала наші виші ставати краще, вони не конкурентоспроможні і у світі.

Сьогодні в усіх важливих сферах суспільного життя й економіки, транспорту, зв'язку, інформації тощо в Україні розділені регуляторні та управлінські функції. В освіті ми маємо абсолютну монополію одного відомства, яку до того ж посилено адміністративною реформою і яку ще хочуть посилити проектом 1187. Тож для зміни системи управління, перш за все, необхідно чітко розмежувати управлінські повноваження, і за основу можна взяти положення проектів 1187-1 чи 1187-2. Органи влади повинні діяти строго у відповідності до статті 19 Конституції України.

Четверте. Фінансова автономія вишів. Реальна академічна автономія неможлива без двох умов: розширення майнових прав ВНЗ і реформування системи фінансування вищої освіти. Реформа вищої освіти у пост-соціалістичних країнах Центральної Європи розпочалася саме з передачі майна у власність університетів. Так було закладено економічну базу для їхнього розвитку. У нас і досі державні та комунальні виші користуються майном на праві оперативного управління, тобто є фактично безправними. Альтернативними законопроектами пропонується передати майно на праві господарського відання або на праві власності. Без такої зміни неможливо реалізувати право власності вишів на результати наукової діяльності і право на їх комерціалізацію. Тобто ця норма проекту 1187, яка є безперечно прогресивною, залишиться тільки декларацією. Так само збереження чинної системи державного замовлення у вищій освіті є згубним для неї, бо стимулює зниження якості.

П'ята позиція. Зовнішнє незалежне оцінювання якості вищої освіти. Міжнародний досвід свідчить, з рештою це є вимоги також європейського освітнього простору, управління системою вищої освіти без зовнішнього оцінювання її якості є неповноцінним. Системи зовнішнього забезпечення якості передбачені всіма трьома законопроектами, але у випадку законопроекту 1187 ця система адміністративно повністю підпорядкована міністерству. Два інші законопроекти пропонують будувати зовнішнє оцінювання якості вищої освіти на засадах самоврядування та незалежної оцінки.

І головне, що інформація про результати зовнішнього оцінювання має бути абсолютно відкритою, публікуватись у засобах масової інформації, що стане сигналом для всіх — від абітурієнта до роботодавця.

Шосте. Повернення науки у вищі навчальні заклади. Про вузівську науку сказано немало, але за 20 років незалежності українські виші, в переважній більшості, так і не стали потужними науковими центрами, а без цього їм не потрапити на високі позиції міжнародних рейтингів.

Питання тут фінансування, але не лише фінансування. Якщо ректор в умовах фінансової автономії отримає право призначити достойну зарплату провідному вченому, відповідно зменшивши його навчальне навантаження, запросити світового вченого для спільного проведення

досліджень, з'являться механізми для справедливої конкуренції у науковій роботі.

А реформування відносин власності дасть право використовувати результати наукової і науково-технічної діяльності в інтересах трудового колективу. Це я намагаюся скорочувати та викидаю для того, щоб завершувати свій виступ і зберегти час.

Сьома позиція. Інтеграція українських вишів у світовий освітній простір. Україна має стати бажаним місцем для навчання, викладання і наукових досліджень, але для цього ми маємо бути впізнаваними в ньому і послуговуватися зрозумілою термінологією. В альтернативних законопроектах визначено основні терміни, а також строки навчання на різних освітніх рівнях у кредитах ЄКТС та передбачено зовнішню систему оцінювання якості вищої освіти, яка є обов'язковою ланкою в європейському освітньому просторі. Ще одна розбіжність між 1187 і двома альтернативними в тому, що в альтернативних ми пропонуємо зняти бар'єри бюрократії при визнанні закордонних дипломів про вищу освіту та вчених звань, здобутих за кордоном, і передати ці повноваження вишам, які мають вчені ради, спеціалізовані ради і можуть це робити. Вони встановлюватимуть відповідність результатів навчання, набутих в інших вищих навчальних закладах, у тому числі зарубіжних, до кредитів своєї навчальної програми. Ці норми зараз повсюдно діють у європейському просторі вищої освіти.

Шановні учасники слухань! Я розумію, що більшість з вас уже мають власну думку стосовно законопроектів, дехто прийшов з єдиною метою підтримати одну з ініціатив або започаткувати цілком нову ініціативу. Це — ваше право, ви зможете висловитися. Єдине прохання, висловлювати свою власну громадянську позицію, а не маскувати її.

Хочу наголосити, не партійним, не міністерським, не ректорським, не студентським має бути закон, який ми повинні розробити та прийняти спільними зусиллями, це не може бути документ в інтересах однієї групи. Всім очевидно, що вища освіта потребує змін. Але замовник цих змін не тільки ми з вами, а все суспільство, суспільство майбутнього, яке будуватимемо, в тому числі й за допомогою вищої освіти.

Тому сьогодні ми маємо приймати рішення в інтересах дітей, яким навчання у виші має розширити життєві можливості, в інтересах викладачів, які викладають, люблять свою справу, хочуть вдосконалюватись і займатись наукою, в інтересах роботодавців, які наймають випускників українських вишів і разом розбудовують сучасну економіку, в інтересах країни, яка потребує відповідальних громадян.

Закликаю всіх до сповненого відповідальності аргументованого обговорення. Щиро дякую за увагу. *(Оплески)*

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дозвольте надати слово віце-президенту Національної академії наук України академіку Анатолію Глібовичу Загородньому.

ЗАГОРОДНІЙ А. Г. Вельмишановна Ліліє Михайлівно, вельмишановні члени комітету, шановні учасники слухань!

Підтримуючи в цілому заходи з реформування системи вищої освіти як необхідного чинника розвитку людського капіталу і суспільних перетворень в державі, Національна академія наук України вважає, що законопроекти, які ми сьогодні обговорюємо, не повною мірою враховують вимоги часу в частині інтеграції наукової та освітньої сфер, роль у цьому процесі Національної академії наук, національних галузевих академій наук та інших наукових інституцій і не надто сприяють збереженню досягнутого рівня та якості підготовки й атестації наукових кадрів вищої кваліфікації.

З огляду на дуже короткий час виступу, зупинюся тільки на тих зауваженнях, які є найкритичнішими для нас. Так, стаття 5 законопроекту 1187-2 передбачає п'ять рівнів вищої освіти — початковий, перший, другий, третій, науковий і встановлює такі ступені: молодший спеціаліст, бакалавр, магістр, доктор філософії та доктор наук. Віднесення ступеня доктора філософії та доктора наук до ступенів вищої освіти, а особливо доктора філософії до третього рівня вищої освіти, а не до наукового рівня, фактично, продовжує термін перебування в студентах осіб, які професійно могли би вже займатися науковою діяльністю, відтерміновує строк визнання їх як науковців.

У статті 30 того самого законопроекту передбачено право дослідницького університету приймати остаточне рішення щодо присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань з видачею відповідного документа державного зразка, а також щодо визнання в Україні іноземних документів про вищу освіту та наукові ступені, про що щойно говорила Лілія Михайлівна. Водночас серед наукових установ Національної академії наук України, галузевих національних академій наук є такі, що за критеріями наукової діяльності жодним чином не поступаються дослідницькому університету, а щодо наявності знаних наукових шкіл, лабораторій, потужної фундаментальної складової наукових досліджень, публікацій у вітчизняних, міжнародних рецензованих, фахових виданнях, кількості міжнародних проектів, цитування у міжнародних журналах значно перевищують показники цих університетів. Прошу це розглядати не як саморекламу, але тут є значна частина об'єктивного фактажу.

З огляду на це, право приймати остаточне рішення щодо присудження наукових ступенів має бути передбачене і для таких установ, і воно